

## Om hvorfor det er nødvendig å kunne omgås to former for tenkning \*

### Om sikkerhet og usikkerhet i erkjennelseslivet (I)

Disse betraktningene krever ikke forutgående kjennskap til Rudolf Steiners frihetsfilosofi og erkjennelsesteori. Slik sett kan de kanskje nettopp tjene som en introduksjon til disse skriftene. Når det gjelder lesere som gjennom mange år har benyttet denne delen av Steiners produksjon som et øvelsesfelt for tenkningen – slik de fra hans side var ment å være, vil de problemstillingene som her blir undersøkt like fullt være aktuelle.

#### A. Den materialistiske verdensanskuelses grense- og eksistensproblematikk

1. Den som ønsker å utvikle en spirituell forståelse av hvordan et menneske er sammensatt og føyet inn i verden, er tjent med å ikke undervurdere styrken i den materialistiske verdensforklaring. For ingen kan i dag unnsnippe dens (ånds)makt. Kanskje aller minst der hvor den er skjult til stede i våre tankevaner. Det gjelder ungdommen like meget som de eldre. Kraften i de dommer og slutninger som springer ut av den har vokst frem gjennom en århundrelang serie av naturvitenskaplige og teknologiske triumfer.
2. Det ville være urimelig å ikke verdsette den tenkning som trofast tjener oss i våre daglige gjøremål. Sammen med logisk tenkning og matematikk utgjør den materialistisk verdensorientering selve ryggraden i vår praktiske forstand. Som borgere i et høyteknologisk velferdssamfunn er vårt virke i stor grad tilpasset en omgang med avansert *elektroteknisk funksjonalitet*. Hyppigheten av teknologiske gjennombrudd øker fra tiår til tiår. I sum betyr det at den materialistiske verdensforklaring i dag har en høy grad av berettiget legitimitet.
3. Det er den vi betjener oss av når vi innretter oss i samfunn og sørger for å dekke egne og andres behov. Den har oppdratt det moderne menneskets tenkning gjennom de siste 4-500 år. Anvendelsesmulighetene synes i dag nærmest å være ubegrensede. Men de spesialiserte svar på menneskets materielle behov er oftest ikke tilpasset jordklodens komplekse og finstemte kaskade av livsprosesser. Spørsmålet mange stiller seg i dag er om det ikke er for naivt å tro at denne økende diskrepans lar seg løse kun gjennom en ensidig materialistisk tilnærming.
4. Hva er dypest sett årsaken til de raskt akkumulerende miljø- og klimaproblemene, om ikke nettopp den fragmenterte relevans og den partielle treffsikkerhet som kjennetegner alle former for anvendt naturvitenskap? Det vi i dag ikke klarer å rydde opp i, akkumuleres inn i fremtiden, dvs til våre etterkommere. Som et motsvar til dette har det vokst frem en global og økologisk bevissthet. Dens ikke-reduksjonistiske, holistiske<sup>1</sup> tilnærming innebærer at naturressurser ikke lenger kun betraktes med hensyn til ensidig nytteverdi. Nødvendigheten av å bedømme deres objektive, globale egenverdi opp mot gruppegoistiske interesser, blir da mer og mer innlysende.
5. Poenget med disse betraktningene er ikke å rette et angrep mot den materialistiske verdens- og livsorientering. Tvert imot, dens berettigelse er udiskutabel. Den ovenstående redegjørelse tør derfor være forholdsvis allment akseptert. Det gjelder også behovet for å innordne og tilpasse alle former for spesialiserte inngrep i et globalt perspektiv. I den grad

---

\* Oppdatert versjon 1.1.2011 av artikkel opprinnelig trykket i "Antroposofi i Norge" 4-2010.

det foreligger en slik felles forståelse, oppstår det et presserende behov for å foreta en vesentlig avklaring, her formulert i et spørsmål: *Hvor langt strekker den materialistiske verdensanskuelse seg?*

6. Om det finnes en slik grense, er det for erkjennelsen maktpåliggende å identifisere denne. Den materialistiske verdensanskuelses grense- og eksistensproblematikk kan videre uttrykkes gjennom spørsmål av typen: 1. *Hva er dens sanne stilling i møte med den hele virkelighet, slik denne trer frem for mennesket?* 2. *Er det samsvar mellom dens vitenskapelige gyldighetsfære og dens kulturelle innflytelsessfære?* 3. *Hvis ikke, hvor går den i så fall utover sine grenser og hvilken betydning har dette i et fremtidsperspektiv?* Vi vil i neste betraktning ta utgangspunkt i to aktuelle ståsteder.
7. I *den første* hevdes det at spørsmålet om grenser er galt stillet. Hvorfor? Jo, fordi man tar for gitt at den materialistiske verdensoppfattelse er universell. Det hevdes da at den ganske enkelt utgjør kjernen i - og opprinnelsen til - alle aspekter av virkeligheten. Motsatt vil *den andre* oppfatningen nettopp forsøke å identifisere denne grensen. Hvorfor? Jo, fordi man tar avstand fra et erkjennelsesprinsipp hvor lovene for én tilværelsesform ukritisk gjøres gjeldende for andre og mindre utforskede aspekter av den totale virkelighet.
8. Den som inntar *det første* standpunktet vil på sin side finne det irrelevant å søke grensene for materialismens gyldighetsområde. Ethvert forsøk på å bestemme slike grenser vil derfor bli avvist. Det gjelder også elementære observasjoner basert på en enkel, indre betraktning, slik som det at "følelser og ideer er ikkestofflige fenomener.» En materialistisk begrunnet avvising – basert på en ytre betraktning, vil tilsynelatende kunne feie dette av banen med plausible utsagn av denne typen: 1. En tenkende betraktning av sjelelige fenomener<sup>2</sup> har ingen vitenskapshistorisk legitimitet og tyngde sammenlignet med den materialistisk verdensforklaring. 2. "Ikke-stofflige fenomener" har sin opprinnelse i mekaniske, kjemiske eller biologiske prosesser i den fysiske virkelighet.

#### ***B. Er tenkningen i sin natur av spirituell eller fysisk art?***

9. Sammenlignet med den indre sikkerhet i tenkningen som utgår fra den lange tradisjonen med teknologiske anvendelser av naturvitenskaplige oppdagelser, vil ovenstående ansatser til spiritualisering av tenkningen fremstå som svake og hjelpeløse. Slik vil det være så lenge man kun nærmer seg dette gjennom en ytre betraktningssmåte, slik man har for vane i møte med den ytre natur. At dette styrkeforholdet – ut fra en indre betraktning – i virkeligheten er motsatt hva tankekraft angår, virker ikke nødvendigvis overbevisende på andre enn den som har tilgang til slike erfaringer.
10. Men enhver som i dag med tilstrekkelig alvor og tålmodighet går inn på saken, vil kunne ta utgangspunkt i egne erfaringer. Det krever at man stiller seg overfor tenkningen slik man har for vane med andre fenomener. Med til disse erfaringer hører også denne: *På linje med enhver annen fortolkning av virkeligheten bæres også den materialistiske verdensanskuelse helt og holdent av en mental aktivitet, hvis fremste kjennetegn er at den ikke er tilgjengelig for ytre sanser.* Grunnen er enkel: 1. Tenkningen er i sin natur ikke-fysisk. 2. *Det betyr at den ligger utenfor nedslagsfeltet til den naturvitenskap den selv frembringer.* Her kan vi gå et skritt til: 3. *Det er den aktivitet som frembringer all vitenskap overhodet.* Dette er en kjensgjerning det gjelder å holde fast ved. *At denne indre billedprosess normalt er så*

*beskjeftiget med verden at den overser betydningen av sin egen virksomhet, danner nettopp utgangspunktet for betraktningene i avsnitt C og E.*

11. Med dette har vi innsett at den materialistiske tenkning avviser det mest autentiske trekk ved den overordnede tenkeevne den selv kun er et produkt av, nemlig dens ikke-fysiske natur. Slik tildekker den sitt eget spirituelle opphav. Dette søkes isteden gjennom *ytre iakttagelse*, i det tenkningen antas å være et biprodukt av neurofysiologiske aktiviteter i hjernen. Om man her har forhåpninger om å finne tenkningens egentlige virksomhet, i form av fysiske bilder, skal være usagt. Det er etter sigende knapt én hjerneforsker som tilkjennegir slike drømmer. Det er grenser for hvor langt man våger å gå når det gjelder å tilegne den fysiske materien magiske egenskaper på linje med elektroniske, billedskapende medier Det ville imidlertid passet som hånd i handske med den materialistiske verdensforklaring. Det enhver kan undersøke gjennom *indre iakttagelse* er imidlertid noe ganske annet: den indre billedprosessen er immateriell, dvs ikke tilgjengelig for ytre sanser.
12. Dette maner til ydmykhet: For hva er tenkning – i egentligste forstand? I 10. betraktning fremkom det at den materialistiske virkelighetsforklaring ikke kan være universell i høyere forstand, kun relativ sett, hvilket vil si i underordnet forstand. Den som med full tilstedeværelse holder fast på slike erfaringer, vet noe om tenkning basert på *ytre iakttagelse* kontra tenkning basert på *indre iakttagelse*. Han vet at materialismen som idé har sin opprinnelse i den form for immateriell produktivitet vi kaller tenkning. Slik sett er den spirituelle tenkning, som form betraktet, overordnet den materialistiske tenkning – også hva universalitet angår.

### *C. Tenkningen som sjelens oppdrager*

13. Ovenstående og nedenstående betraktninger ville ikke funnet sted uten gjennom et arbeid med Rudolf Steiners idéverden, spesielt hans frihetsfilosofi og anvisninger til den enkeltes egenutvikling<sup>3</sup>. Her vises det til en konsentrert, fordypet tenkning, hvis grunntilstand er kontemplativ. Den er forskjellig fra den praktiske hverdagstenkningen, selv om de sedvanlige logiske og forstandsmessige elementene er ivaretatt. Når den materialistisk verdensanskuelse knipser bort et slikt spirituelt gjennombrudd i tenkningen, med et lettbeint postulat om at sjelelige, immaterielle fenomener kun er biprodukter av stofflige prosesser, fjerner ikke det de erfaringer det står enhver fritt å oppsøke i dette felt.
14. Slik en teori om *ikke-eksistens* ikke kan fjerne en *reell eksistens*, vil heller ikke en teori om *reell eksistens* kunne frembringe *eksistens*. Om så ikke var tilfelle ville begge deler fortjent betegnelsen magi. Slik den magiske tenkningens hørte hjemme i en fjern fortid, vil en spiritualisert tenkning vinne mer og mer fotfeste i fremtiden. Derfor må det skjernes like sterkt mellom *eksistens*, *ikke-eksistens* som mellom *reelle* og *ikke-reelle* fenomener. Det gjelder like meget i sjelelig som fysisk forstand. Den første krever en *indre sans*, den andre en *ytre*. Slik en aktiv søken etter realopplevelse av begreper<sup>4</sup> og ideer, beror på *de indre sanser*, beror den naturvitenskapelige metode på *de ytre*. I første tilfellet er det like nødvendig å stole på evnen til å kunne betrakte begreper og ideer, følelser og viljesimpulser, som det i det andre tilfellet er nødvendig å stole på evnen til å kunne iaktta fenomener i den ytre natur.
15. Om de omtalte erfaringer med å iaktta sjelelige fenomener skal fremtre med en viss grad av sikkerhet, krever det vilje til å skape et kontemplativt, indre rom hvor de fenomener og ideer som skal undersøkes, kan betraktes i uhildet hengivenhet. Der hvor bevisstheten

ellers kan støtte seg på *ytre anskuelse* må den her selv produsere det som skal anskues. Den bærer seg selv.

Det er intet annet enn denne *indre anskuelse* det hensespeiles på når det tales om ”en spiritualisering av tenkningen”. Rent teknisk vil enhver idé som møtes med *uvitende tro* eller *uvitende avvising*, nødvendigvis befinne seg på utsiden av et slikt fritt – men dog strengt definert, indre rom.

Først når de nevnte betingelsene er oppfylt kan ideer motta den nødvendige grad av meditativt åndsnærvær, slik at de vedvarende kan holdes fast og beveges i det indre. Dette er en tilstand av tenkende betraktning som ikke er oppnåelig uten en bevisst styrket viljesinnsats i selve billedannelsen. En vilje hvis drivkraft ikke kan ligge i de legemlige prosessene.

Her foreligger det et naturlig hinder ingen kan forsere uten at det er bevisst villet og bevisst øvet. Det dreier seg med andre ord om en akt som *kun* kan søkes, øves og opprettholdes av det menneskelige *jeg*. Dette må til om mennesket på sikt skal vinne en objektiv, berettiget sikkerhet utenfor naturvitenskapens naturlige nedslagsfelt.

16. I en slik undersøkelse hvor tenkningen ikke nøyer seg med å kun betrakte fysiske prosesser, men også åpner seg for det spirituelle i tilværelsen, gjelder det å sørge for at de aktuelle ideene senkes ned i sentrum av følelseslivet. Gjennomlyst og båret som de er av den styrkede tenkning, i et totalt og absolutt åndsnærvær, vil de her også bli tastet, fornemmet og bedømt. Enhver ny idé må også kunne undersøkes med hensyn til hva den eventuelt ville innebære av endringer og tilpasninger i min virkelighetsoppfattelse. Forblir min tenkning og min personlighet - etter egen oppfatning - fortsatt tilnærmet enhetlig og konsistent dersom jeg tentativt antar at ideen er sann? Det sier seg selv at virkningene av en slik undersøkende holdning går langt utover det intellektuelle innhold som lar seg mynte ut i øyeblikket. For dersom ideen også er bærer av en impuls som vekker et ideal i meg, vil neste trinn kunne være at den blir en reell faktor i mitt viljes- og handlingsliv. Som handlingsmotiv vil ideen derved leve seg ut i det sosiale felt. Slik oppstår det en stille empiri – båret av subjektet, men knyttet til ideen som objekt. En empiri kun subjektet selv kan bringe inn i undersøkelsen, som i så fall antar en eksistensiell karakter.
17. Ved slik å gå med undersøkende spørsmål vedrørende bestemte ideer og deres rolle i menneskets tilværelse, utvikles et kontinuerlig, indre forsøksfelt. Dette blir også et vedvarende endringsfelt hvor ens eget forhold til virkeligheten ikke lenger kan holdes utenfor – i en tilbaketrukket, ”objektiv”, men like fullt, fiktiv tilskuerposisjon<sup>5</sup>. Det subjekt som i hengivenhet til objektet vet å overvinne sitt ego, behøver ikke lenger holde seg tilbake - for slik, i vitenskapens navn, å borge for ”objektiviteten”. I alle vitenskapelige forhold, enten disse ligger innenfor eller utenfor naturvitenskapens naturlige grenser, er *menneskejeget* gitt den mulighet å ivareta objektiviteten slik det først er mulig når det finner sted i erkjennende kjærlighet til objektet<sup>6</sup>. Dette i henhold til foregående betraktning. For mennesket kan uansett ikke annet enn å gi seg hen til verden og da kan det ikke overse sin egen rolle som aktør og skaper av ny virkelighet.
18. Dette er i sum hva *menneskejeget* skylder klimaet, miljøet, plantene, dyrene og barna i våre egne menneskesamfunn på jorden: En fremtidsrettet endringsimpuls hvis utspring ligger i den enkeltes arbeid på seg selv, inkludert en virkelighetsforståelse som aldri stagnerer. Om den skal inngå i en selvforståelse, kan en slik endringsvilje ikke annet enn å ta utgangspunkt i en søken etter sann erkjennelse av *hele* virkeligheten, ikke bare den materielle. Den materialistiske tenkning sitter i ryggmargen. Den trenger i dag ingen forkjempere. Aldri har en enkelt tankeretning til de grader kunnet gjennomføre en slik triumfferd over jorden. Verken den ytre kristendom, islam eller andre trosretninger kan

drømme om noe lignende. Men det er her besinnelsen kommer inn i bildet – om vi vill! Nettopp denne jord trenger at menneskeheten dertil lykkes i å gripe resten av virkeligheten med sin tenkning. I en slik spiritualisering av tenkningen gis det mange aspekter og mange veier. Ta for eksempel den selvutviklingsbølge og den management-tenkning<sup>7</sup> som brer seg i den vestlige verden. Hva har de til felles om ikke nettopp helhetstenkning og vilje til å forløse de menneskelige ressurser. Å arbeide bevisst med egne forestillinger, eget selvbylde, sondere mellom egoistiske og idealistiske impulser blir mer og mer en selvfølge.

19. Det er uansett intet forhastet eller lettjent over dette. Det dreier seg tvert i mot om svært langsomme endringsbevegelser individuelt og kollektivt. En tidshorisont på x antall tiår er i denne sammenheng naturlig å se for seg. De nevnte former for personlig endring og forvandling inngår ikke bare i tidens tankeretninger. De antar også en sterkere og sterkere moralsk karakter, svært forskjellig fra tidligere former for moralisme som har tilsvarende dårlige vilkår. Det er nettopp en av de første erfaringer som følger med en spiritualisering av tenkningen: Ikke bare menneskeheten, isolert sett, men verden som sådan, er gjennomført av moralitet. Ethvert menneske har på sin vei utviklet et bestemt forhold til denne verdensmoral, det være seg aldri så ubevisst. Mer og mer bevisst blir det fra den dag man innser at det å søke, så vel som det å ikke søke sannhet, inngår i dette forhold. At det i dag nærmest er mote å hevde at sannhet ikke finnes og at det derfor er naivt å søke den, endrer i seg selv intet ved dette, annet enn at det bidrar til å redusere mennesket.

**D. "Goethe låner betraktningssmåten fra den ytre natur og tvinger den ikke på den".**

20. Beskrivelsene i foregående kapittel ville være utenkelige innenfor rammene av en materialistisk verdensforklaring. *Det ligger i sakens natur at denne ikke kan pånødes mer enn sitt eget innhold, hvilket vil si det som kan utledes av de ytre sanseinntrykk.* Men nå taler virkeligheten også til oss gjennom våre indre sanser. Å neglisjere dette forsterker tidens tendens til å overse den del av virkeligheten som ikke kan måles og veies i kvantifiserbare størrelser – alt det vi i dypeste alvor kan forbinde med uttrykket "livets poesi" og alt det mennesket tradisjonelt har søkt i kunst og religion. I tråd med Goethes verdensanskuelse hvor han hevder at "alt forgjengelig er en lignelse", kunne man spørre om ikke det er verd å dvele ved det faktum at denne ytre verden, utover å betjene våre personlige, materielle behov – i kraft av dens praktiske nytteverdi, også skjenker mennesket bilder. Bilder som er knyttet opp til personlige opplevelser. Om ikke før blir i alle fall denne billedkarakter oss bevisst når opplevelsene dukker opp som erindringsforestillinger. I denne form avgir den ytre virkelighet seg selv til oss som bilde, hvis innhold vi riktignok selv må skape på nytt. Slik blir den ytre sanseverden vår egen indre billedverden. I våre handlinger er det vel å merke omvendt. I det oversanselige, billedskapende felt blander inntrykkene fra den ytre verden seg med de som avgis fra vårt eget indre liv, i form av følelsesinntrykk, viljesimpulser osv. *I prinsippet er det ikke mindre grunn til å behandle denne indre erfaringsverden fenomenologisk enn den ytre, noe vi kommer tilbake til i neste avsnitt*<sup>8</sup>.

21. En antireduksjonistisk, realistisk tilnærming til virkeligheten, tilsier at man må gjøre regning med begge sider<sup>9</sup>. Det gjør man nettopp ikke i situasjoner hvor det to sidenes tilhengere er mest opptatt av å bekjempe hverandre. Isteden for å angripe den materialistiske verdensforståelse kan man prøve å lære den bedre å kjenne. Det viktigste blir da å undersøke den der hvor den opptrer i ren form. Deretter er det viktig å besvare det spørsmålet vi var inne på innledningsvis: Hvor langt strekker dens gyldighetsområde

seg? Vi følger den velkjente grunnregel om å kun forholder oss til det som kan erfares, et bærende prinsipp innenfor naturvitenskapelig forskning<sup>10</sup>.

22. Isteden for å gi en antagelse eller teori rang av å være en fullbyrdet kjensgjerning, slik som når tenkning reduseres til å være et biprodukt av biologiske prosesser, er det for erkjennelsen nødvendig å søke det område hvor det materielle aspektet av virkeligheten opptrer uforstyrret. Det vil si det sted hvor den ikke forstyrres av andre prosesser, slik tilfellet ville vært i den organiske natur. I det vi betrer denne vei, befinner vi oss straks stående overfor en rent materiell eksistensform. Her kan vi i tenkende betraktning stille oss overfor de steder hvor den enhetlige virkelighet eksponerer seg som livløs, mineralsk natur. Det er lett å avgjøre hva som her kommer på tale og hva som må utelates. Grensen er åpenbar – der den presis befinner seg tett inn på, ja innvevd i livsformene, men dog utenfor, det som *er* liv.
23. I og med at livsprosessene, sjeleprosessene og åndsprosessene (tenkningen) ikke trer oss i møte her i den uorganiske natur, er det ovennevnte spørsmål om deres opprinnelse ikke presserende i denne omgang. Isteden hengir vi oss til det spørsmål vi innledet med: Hvor langt kan vi strekke den innsikt naturvitenskapen har erobret i møte med denne ikke-levende natur? Hvor langt inn på den levende naturs, den sjelfylte naturs og den åndsgjennomtrengte naturs ”banelhalvdeler” kan den døde naturs metodologi og innsikt trenge, før den må gi holdt? Biologiens mange triumfer i nyere tid er i så måte beundringsverdige. Men spørsmålet: ”Hva er liv i egentligste forstand?”, er og forblir fortsatt like utilgjengelig for den ytre sanseprosess. Her må man prøve seg frem med teorier og hypoteser. Det viser hvor vanskelig tilgjengelig dette fenomenet fortsatt er. Det er fordi det lille ordet ”liv”, viser til en oversanselig kjensgjerning, noe som blant annet kommer til uttrykk i Goethes idé om ”urplanten”. Det ligger i sakens natur at dette i enda høyere grad gjelder fenomenene sjel og ånd. Det lille og ofte misforståtte ordet *ånd* kan her spores i to enestående karakteristika ved *det menneskelige jeg*: 1. dets evne til å *tenke* og 2. dets evne til å *skape* ny virkelighet - utover alt det som fra før foreligger uavhengig av dette jeg.
24. Med dette har vi nådd frem til det som var Goethes utgangspunkt, nemlig at den vitenskapelige metode må velges med omhu. For ham var det slik at metoden skal hentes fra det vi akter å undersøke. Man kan ikke ganske enkelt forutsette at en metode som viste seg å være egnet overfor en kategori objekter også vil være det overfor en annen. I boken ”*Grunntrekk av en erkjennelsesteori for Goethes verdensanskuelse*” skriver den unge Rudolf Steiner midt på 1880-tallet:

*” (...) Goethes verdensanskuelse er den mest mangesidig man kan tenke seg. Den utgår fra et sentrum som ligger i dikterens natur. Men den side som vendes ut, er alltid den som svarer til naturen hos gjenstanden som betraktes. Enheten i den måten åndskreftene er virksomme på, ligger i Goethes natur, men arten av denne virksomheten bestemmes av den aktuelle gjenstanden. Goethe låner betraktningmåten fra den ytre natur og tvinger den ikke på den. Men nå er mange menneskers tenkning kun virksom på én bestemt måte; den er kun tjenlig overfor én art objekter. En slik tenkning er i så måte ikke enhetlig, som Goethes, men ensformig. Vi vil uttrykke oss mer nøyaktig: Det finnes mennesker hvis forstand er særlig disponert til å tenke over mekaniske avhengighetsforhold og virkninger. De forestiller seg hele universet som en mekanisme. Andre har trang til å iakttå det hemmelighetsfulle, mystiske element over alt i den ytre verden. De blir tilhengere av mystisismen. Enhver feiltagelse oppstår på denne måten, ved at en bestemt tenkemåte, som*

*har full gyldighet overfor én art objekter, erklæres som universell. Dette er forklaringen på motsetningsforholdet mellom de mange verdensanskuelser. Dersom en slik ensidig oppfatning står overfor Goethes syn, som er ubegrenset – fordi det slett ikke tar sitt synspunkt fra betrakteren, men fra naturen av det som betraktes – så er det begripelig at den vil klamre seg til de tankeelementer i Goethes syn som ligner ens eget. Goethes verdensanskuelse rommer nettopp i den antydede forstand mange tankeretninger, mens den aldri vil kunne begripes av en ensidig tankeretning.(...)”*

#### **E. Hva om vi også oppsøker liv, sjel og ånd der hvor de opptrer i sin rene form?**

25. Et vesentlig kjennetegn ved den indre virksomhet vi betegner som *tenkende betraktning*, er at den normalt er grunnleggende forskjellig fra det som betraktes. *Tenkende betraktning* er en indre, usynlig virksomhet som ikke er tilgjengelig for de ytre sanser. Det overraskende er at det i prinsippet ikke er noen grense for hvor stor andel av den ytre verden som kan rommes i denne ikke-materielle, indre billedprosess. Den står og faller med personlighetens motiver, interesser, vilje, evner, begavelser, kapasitet mm. En av dens mange oppgaver er innlysende: Å inderliggjøre den ytre verden. Den tas opp slik våre sanser skjenker oss den, slik vår tenkning bearbeider den og slik våre følelser fornemmer den og gjør den til sin egen verden.
26. I dette inderliggjorte, løsrevne og usammenhengende kaos av sanseintrykk opptrer et element som ordner og strukturerer innholdet inntil det i størst mulig grad samsvarer med den virkelighet som har skjenket oss inntrykkene <sup>11</sup>. Dette er kun mulig ved at de ytre og de indre sansene avleverer inntrykkene til videre bevisst bearbeidelse. Denne bearbeidelse kan primært forstås som en ikke-fysisk, sekundært en fysisk prosess, i form av neurofysiologiske aktiviteter. Man må spørre hvilken virksomhet vi her står overfor. Vi vet at det er tenkningen. Men hva er denne tenkning, dypest sett, om vi sammenlignet den med et hvilket som helst annet ytre eller indre fenomen? Med dette spørsmål befinner vi oss midt inne i Rudolf Steiners erkjennelsesteori <sup>12</sup> Her er det nettopp tenkningens natur som undersøkes – der hvor den opptrer i sin rene form.
27. I og med at det vi kaller *liv, sjel og ånd* ikke er tilgjengelig for ytre sanser, innebærer det at disse virksomhetene befinner seg utenfor naturvitenskapens nedslagsfelt. Er vi av den grunn avskåret fra å kunne oppspore, identifisere og undersøke de tre områdene i deres rene form? Goethes svar var å supplere og utvide den naturvitenskapelige metodologi, som han fra før behersket til fulle. Gjennom morfologiske betraktninger søkte han plantens uridé – urplanten – det skapende formprinsipp som er virksomt i enhver plante. Han innså at plantens skikkelse i rommet kun er den ene siden av saken. Essensielt er den et tidsvesen og som sådan kun fattbar i sin spiritualitet. Ved å gjenskape plantens formstadier i den indre billeddannelsen - en frukt av ytre, botaniske studier – ville Goethe nærme seg dette tidsvesen. Dette ville ikke vært mulig dersom ikke menneskets sjelelige og åndelige utvikling også er underlagt bestemte formforvandlinger i tiden – historiske så vel som individuelt. Det er nettopp dette slektskap som gjør at plantenes, dyrenes og menneskets spiritualitet er tilgjengelig for menneskets utforskning, i henhold til betraktning 15 – 17. Derfor er det i dag like mange grunner til å gå videre med denne metoden som det historisk har vært, og fortsatt er, gode grunner til å utforske den ytre, fysiske natur.
28. Det store spennet mellom disse to metodene må sees i sammenheng med menneskets dobbeltnatur. Den ene er beslektet med den *ytre* siden av naturen, den andre med den *indre*. I og med at de *ytre sanser* ikke kan iakttå vårt indre forestillingsliv, er det her reelt

å tale om *indre sanser*, selv om disse nettopp ikke er tilgjengelig for de *ytre sansene*. Men vi kan alle, i stille betraktning, både frembringe og overskue våre egne sansefølelser, viljesimpulser, følelser, forestillingsbilder, begreper og ideer. Da må vi ha en sans for dette. Det var en side ved Goethes genialitet at han evnet å forholde seg vitenskapelig til begge sider, *den ytre* så vel som *den indre*. Slik *det siste* forskningsfeltet befinner seg i sin spede begynnelse, fremstår *det andre* i dag som en moden frukt. Om sjelebetraktningen og utforskningen av det spirituelle aspekt i naturprosessene skal drives opp på et vitenskapelig nivå, må vi også kunne forholde oss empirisk, objektivt i møte med tenkningens, følelsenes og viljens fenomenologi. Dette i henhold til betraktning 17. Fortsatt i dag er det neppe noen som – rent metodisk - har drevet dette så langt som Rudolf Steiner, gjorde det i sin tid.

29. Det som tidligere (nr. 21/ 22) skulle betraktes – den mineralske natur – kjennetegnes på den annen side ved at den befinner seg utenfor de nevnte *forvandlings- og formprosesser*, slik disse er underlagt de overordnede livs-, sjel livs- og åndslivsprisippene. Dette i motsetning til selve betraktningens kjernevirksomhet som befinner seg på innsiden av disse tre områdene. Å uforbeholdent hengi seg til en mediterende betraktning, hvor nettopp dette motsetningsfylte, dynamiske og gjensidige avhengighetsforholdet stilles i sentrum, styrker *menneskejeget* i dets potensielle rolle som herre over sjelekraftene, slik disse lever seg ut som henholdsvis tanke-, følelses- og vjlesliv. En slik konsolidert styrkelse av sjel livet er en viktig følge av at oppmerksomhetsfeltets tyngdepunkt – på gitte, aktuelle tidspunkter - flyttes fra den ytre over i den indre betraktning. Sett utenifra kunne man si: For at iakttagelse og begrepsdannelse overhodet skal kunne finne sted, forutsettes i det minste at den livløse materie er føyd sammen slik at livs-, sjele- og åndsprosesser på en bestemmende måte kan utfolde seg *i og gjennom* denne. Hvor er så den kraft som føyer dette sammen? I lys av dette spørsmålet kan det være fruktbart å nærme seg *jeg-begrepet*. Slik dette *jeg* gjør seg gjeldende som faktor i menneskelivet, ja mer enn det: *som en skapende aktør i verden*, vil påstanden om at utformingen av mennesket er uttømt i og med de to faktorene *arv og miljø*, innebære at jeget er en fiktiv størrelse. Sett fra en spirituell synsvinkel er jeget en reell størrelse.
30. Mellom *den rene, mineralske naturprosess* og *den tenkende betraktning*, er det i naturvitenskapelig sammenheng et område vi i velger å ikke ta med i denne undersøkelsen, nemlig alt det som går inn under biologiens beskrivelse av prosesser i alt fysisk-legemlig stoff i planter, dyr og menneske. Dette holdes utenfor slik at vi kan konsentrerer oss om den rene bevissthet, slik denne erkjenner verden i spennet mellom iakttagelsesobjekt og begrep. I ”Frihetens filosofi” beskriver Steiner at denne atskillelse er konstitusjonelt betinget i menneskets natur. Det som overalt ellers er en enhet – det fysiske objekt vi iakttar med de ytre sansene og dets sanne innhold og lovmessighet (det vi ville kalle begreper og ideer) – opptrer spaltet i menneskets bevissthet. Det skaper en dyp kløft i vår tenkning om verden. At mennesket er fanget i denne dualisme behøver ingen nærmere redegjørelse. Men hvordan overvinne man denne spaltning i forståelsen av verden? At det er mulig å oppnå en slik overvinnelse av dualismen i tenkningen er selve kjernen i Steiners erkjennelsesteori. For Goethe og Steiner var forestillingen om en idéløs natur en meningsløshet, slik det selvsagt ville vært det for Platon og Aristoteles. Ideene er i følge Aristoteles *i tingene*<sup>13</sup>, en oppfatning vi også finner hos Goethe og Steiner. Antroposofisk åndsvitenskap representerer i følge Steiner en bestrebelse mot en realopplevelse av begreper. Det sier seg selv at man samtidig også må kunne omgås den nominalistiske tenkning, slik den har preget moderniteten fra dens begynnelse til i dag.



31. I den *indre billedprosess* hvor fortidsforestillingene møter fremtidsforestillingene i hvert eneste lille "nu", vil mennesket – alt ettersom – være mer eller mindre bevisste tilstede. Her kan vi lett bli oppmerksomme på at fantasiandelen i den indre billeddannelse kommer like meget fra fremtiden som erindringsandelen kommer fra fortiden. I og gjennom dette nuets *indre billedprosess*, trer mennesket frem som medopplevende, erkjennende og handlende vesen. Det er i denne *indre billedprosess* man blir oppmerksom på det sant menneskelige. Det skjer på den ene side ved at den ytre og indre sanseverden blir tatt opp til videre bearbeidelse. På den annen side ved at mennesket som det eneste av evolusjonens vesener fremstår som *skapende*, i ordets egentlige forstand. Om dette møte mellom iakttagelse og begrep i neste omgang skal lede frem til en overordnet, *forsterket tenkning*, kreves det nettopp at livs- og sjeleprosessene er brakt frem til en bevisst villet, *skapende produktivitet*<sup>14</sup> [u](#).

#### F. Om nødvendigheten av å stille spørsmål ved egen virkelighetsoppfattelse

32. I det oppmerksomhetsakten forlater den ytre natur og vendes mot sin egen virksomhetssfære, kan det ikke - uten nærmere begrunnelse - forutsettes at denne akt er en virkning av fysiske prosesser. Tvert imot innser vi at selve kilden til *medopplevelse* og *skapende produktivitet* ikke kan søkes i en "blind" vev av neurologiske og hormonelle prosesser, hinsides vår egen tilstedeværelse i nuet. For hvem kan ignorere opplevelsen av at det er *min* beslutning og ikke en årsakskjede av legemlige "naturprosesser" som bestemmer *om* og *hvordan* jeg stiller meg *medopplevende* og *produktivt* inn i en gitt situasjon? At hendelsene ledsages av biologiske prosesser viser kun den andre siden av saken, hvilket nok en gang minner oss om hvor aktuelt det kan være å lytte til Goethes råd om å la objektene bestemme den metodiske tilnærings- og betraktningmåte (betraktning 24). I dette tilfellet innebærer det to grunnleggende forskjellige metodiske tilnæringer, i henhold til *de indre* og *de ytre* sansenes natur. Like fullt vil vår *medopplevende* og *skapende virksomhetssfære* være et ledd i den enhetlige verdensprosess som vi skylder vår eksistens og potensielle medytelser, der hvor også den øvrige naturs strøm av hendelser inngår. For den som har nådd frem til å anerkjenne jeget som en reell, tredje faktor ved siden av arv og miljø, er *medopplevelse av verden* og *skapende produktivitet i verden* båret av den immaterielle faktor vi kaller *individualitet* eller *jeg*.

33. For det som overhode gjør det mulig å være *medopplevende tilstede* i møte med et hvilket som helst fenomen, har intet ved seg som forutsetter at det ensidig er forårsaket av materielle prosesser. Slik man selv kan iaktta dette i det indre, fremstår det primært som sjelelig-åndelige prosesser, det vil si ikke-materielle fenomener. Når man innenfor medisinsk forskning, hvor legemet undersøkes slik man har for vane å undersøke et stykke ytre natur, observerer neurofysiologiske og hormonelle ledsagefenomener, knyttet opp til menneskets bevissthetsliv, endrer det intet ved dette. For denne type parallellfenomener er et sant karakteristika ved mennesket. Det ene åpenbares gjennom *ytre* sanser, det andre gjennom *indre*. Det ene utelukker ikke det andre. Henholdsvis materialistisk og spirituell tenkning finner ut av dette i det øyeblikk de går hånd i hånd uten å bruke krefter på å diskutere om deres mentale aktiviteter er initiert av fysiske eller sjelelig-åndelige krefter. Ro over saken inntreer først i det man erkjenner at denne polarisering er en naturlig følge av menneskets dobbeltnatur.

34. Å trekke den konklusjon at de neurofysiologiske prosessene er årsaker og de mentale aktivitetene virkninger, passer godt inn i en materialistisk, naturvitenskapelig forståelseshorisont. Det alene er ikke grunn nok til å trekke en slik slutning. Postulatets

status som tilnærmet vitenskapelig aksiom viser kun at man tar for lett på empirien. For fortsatt har ingen sett en forestilling bevege seg i synapsene. Som nevnt tidligere er det et karakteristikum for *den indre billedprosessen* å operere hinsides våre ytre sansers rekkevidde, selv om mikroskopet regnes med. Logisk sett er det å ”betjene seg” av nervesystemet noe ganske annet enn å ha sin genese der.

Med det har vi introdusert det overordnede formålet med disse betraktningene, nemlig å identifisere og undersøke enhver eksistensform uten å forutsette noe som helst annet enn vilje til fordomsfritt å overprøve egen virkelighetsoppfattelse, enten denne i utgangspunktet er materialistisk eller spirituelt anlagt. Ofte blir man klar over at det dreier seg om en kombinasjon av begge, en observasjon som kan tjene til å anspore mennesket til å søke to tilnæringsmåter, hvilket gjør det nødvendig å omgås to former for tenkning. Den enes urfenomener ligger i den uorganiske natur. Den andre må kunne bevege seg på tre nivåer, idet den retter seg inn mot den øvrige virkelighet slik denne kan erfares i den indre billedprosess, som henholdsvis livsvesen, sjelevesen og åndsvesen.

---

## Noter

1 Holisme (fra gresk holos, hel, fullstendig): «Helheten er mer enn summen av dens deler.» Tanken er at egenskapene til et gitt system (biologisk, kjemisk, sosialt, økonomisk, mentalt, lingvistisk, osv) ikke kan forklare eller bestemmes ut fra de enkelte komponentene alene. I stedet er det systemet som helhet som er av avgjørende betydning for hvordan de enkelte delene oppfører seg. Motsatt er reduksjonisme ofte sett på som det motsatte av holisme. Reduksjonisme i vitenskapsteori innebærer at et komplekst system kan forklares ved reduksjon til dets elementære bestanddele. (Sitat: Wikipedia).

2 Jmf Franz Brentano og Rudolf Steiner som begge beskjeftiget seg med dette.

3 Hvorav her spesielt nevnes de to bøkene ”Frihetens filosofi” og ”Hvorledes erverves kunnskap om høyere verdener”.

4 Jmf. universalistriden i skolastikken, her kort gjengitt: Er ideene noe i seg selv - allerede før tingene - , er de først en realitet i tingene eller er de kun en benevnelse i menneskets bevissthet etter tingene, dvs. kun et ord? Den siste posisjonen kalles nominalisme, mens de to andre kalles realisme.

5 Jmf. Hans Skjervheims essay ”Deltakar og tilskodar ” (1957) hvor subjekt – objekt problematikken blir drøftet.

6 Om kjærlighet til objektet: Se ”Die Stufen der Höheren Erkenntnis” (GA 12) Rudolf Steiner

7 Jmf. boken ”Theory U. Leading from the Future as it Emerges. The social Technology of Precensing” (2009) av Carl Otto Scharmer. Den fæes også i dansk oversettelse.

8 Jmf Steiners utvidete erfaringsbegrep i ”Grunntrekk av en erkjennelsesteori for Goethes verdensanskuelse” (GA2/ Antropos 2009), hvor kap B behandler erfaringen som begrep

9 ”man har verken i materialismen eller i spiritualismen den hele virkelighet, men egentlig to ”fotografier sett fra to ståsteder. I bunn og grunn har materialisten likeså rett som spiritualisten, [...] da det ene kun er et avtrykk av det andre.” (GA 191 – 1919)

10 Se note 8

11 Jmf „Grunntrekk av en erkjennelsesteori for Goethes verdensanskuelse“ kap C 8.”Tenkningen som høyere erfaring i erfaringen”

12 Det dreier seg i hovedsak om følgende verker: ”Grundlinien einer Erkenntnistheorie der Goetheschen Weltanschauung” (1886), „Wahrheit und Wissenschaft“ (1892), „Die Philosophie der Freiheit“ (1894), Goethes Weltanschauung“ (1897) og „Die Rätsel der Philosophie und Ihrer Geschichte als Umriss dargestellt“ (1914). Her beskrives blant annet den rene tenkning, som Steiner også kalte den styrkede tenkning, den levende tenkning og den morfologiske tenkning. Boken ” Das Verhältnis der Anthroposophie zur Naturwissenschaft – Grundlagen und Methoden“ – GA 75 (Rudolf Steiner Verlag 2010), inneholder foredrag holdt for ulike forsamlinger av et vitenskapelig, skolert publikum - i tidsrommet 1920 – 1922. Her viser han hvordan den form for meditativ, fordypet betraktning, han så ofte har gitt metodiske anvisninger til, danner utgangspunktet for den antroposofiske åndsforskning, slik denne gradvis ble fremlagt etter 1900. Her hevder han at det nettopp er naturvitenskapen som danner utgangspunktet for den åndsvitenskap han gikk inn for – også kalt antroposofi.

13 Å oppleve ideen i tingen (Universalialia in Re) tilsvarer det man kalte realisme, dvs en realopplevelse av ideene. Å oppleve ideen etter tingen (Universalialia post Rem) tilsvarer det man kalte nominalisme dvs en nominalopplevelse av ideene. Se også note 4 om ”Universalistriden”.

14 Se note 12 om den ”rene tenkning”.